

Janez Bogataj v pogovoru s Tino Tisovec, Saro Šifrar Krajnik in Matejo Habinc na petem Šmitkovem večeru z naslovom *Raziskave in njihova uporabnost: etnologija in njena sočasna družbena vloga*. Foto: Rene Dopler, Ljubljana, 19. november 2019.

»TA VEDA MI JE DAN ZA DNEM ODPIRALA NOVE MOŽNOSTI, NOVE POTI, NOVE POGLEDE«

Intervju z dr. Janezom Bogatajem, zaslužnim profesorjem Univerze v Ljubljani

Dr. Janez Bogataj, od leta 2010 upokojeni redni profesor etnologije, od leta 2011 pa zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, v zadnjem času preučuje predvsem kulinariko in obrti na Slovenskem. V dveh pogovorih, 19. novembra 2019 in 3. februarja 2020, sva o njem in o njegovem delu izvedeli še veliko novih in zanimivih reči. Intervju je nastal, ko je bil gost na Šmitkovem večeru v organizaciji Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo. Na podlagi slišane sva v intervju vključili nekaj bralcu najbolj zanimivih delov pogovora.

Dr. Janez Bogataj, danes ste upokojeni profesor našega oddelka – Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo. Kako pa je potekala vaša študijska pot? Kaj je botrovalo k odločitvi za študij etnologije?

Dolgo časa sem mislil, da bom šel študirati slikarstvo. To je bilo prvo. Tudi arhitektura me je zelo mikala, ampak odločujoča je bila profesorica geografije na gimnaziji. Ona mi je rekla: »Tebe te stvari tako zanimajo, da se da to tudi študirati.« Pa sem rekel: »Kaj pa je to?« In je rekla: »Etnologija.« Do takrat nam v šoli tega ni nihče povedal. Imel pa sem srečo, da je imel moj stric izredno obširno knjižnico in tam sem našel take stvari. Imel je tujo literaturo, od naših pa klasiko tistega časa: *Narodopisje Slovencev 1, 2, Pod vernim krovom* ... in to sem prebral in sem videl, da govori o bivalni kulturi, takrat se je to imenovalo stavbarstvo.

Takrat je bilo zelo modno, da si kombiniral etnologijo in umetnostno zgodovino. In potem, na začetku študija, je bilo na umetnostni zgodovini kar fajn, pozneje pa me je vedno bolj minevalo. Že za maturitetno nalogo sem izbral

* Sara Šifrar Krajnik, dipl. zgodovinarica, etnologinja in kulturna antropologinja, študentka magistrskega študija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; sarasifrankrajnik@gmail.com.

** Tina Tisovec, dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, študentka magistrskega študija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; tina.tisovec@gmail.com.

ureditev Finžgarjeve rojstne hiše kot spominskega objekta, na čemer sem delal tudi pozneje kot študent. Ko sem začel študirati, pa sem iz leta v leto vedno bolj vstopal v etnologijo. Takrat so se začele velike spremembe v naši stroki, te je začel že Slavko Kremenšek, in to me je zelo, zelo pritegnilo. Etnologija je naredila velik preboj.

Kmalu sta prišla na vrsto magisterij in doktorat iz etnologije.

Za magisterij sem izbral temo o mlinarjih in žagarjih v dolini zgornje Krke, ker sem takrat začel delati v Novem mestu in se je nabralo veliko materiala, tudi arhivsko sem imel stvari pregledane, zato sem se tako odločil. To je bil kar obsežen magisterij. Potem je eden od članov komisije za zagovor predlagal, ker se je takrat to dalo narediti, da bi magisterij prekvalificirali v doktorat, ampak z etnološke strani te volje ni bilo. In potem je bilo rečeno, da bi se mi pa pri doktoratu to nekako upoštevalo. Za doktorat sem potem izbral spet nekaj, kar mi je, ko sem kot predavatelj prevzel predavanja iz predmetov Metode in tehnike in pa Zgodovina slovenske etnologije, zelo koristilo. Pri obeh predmetih mi je pomagala moja doktorska disertacija, ki sem jo napisal v dveh verzijah. V prvi verziji je bil večji poudarek na metodah in tehnikah, v drugi verziji pa sem večjo pozornost namenil zgodovini etnološke stroke.

Kako pa ste iz magisterija o mlinarstvu in žagarstvu prešli na kulinariko? Kaj je botrovalo tematskemu prestopu?

Videl sem, da je to nekaj, s čimer se stroka še ni kaj dosti ukvarjala, in sem si rekel, da bi bilo koristno, da bi se s tem začeli ukvarjati. Videl sem, da potrebujemo eno osnovno mrežo. In potem je prišla ideja, da bi se naredila strategija, ker takrat je kulinarika že postajala popularna, in me je kolegica z mariborske fakultete povabila v ekipo, da smo postavili strategijo. Jaz sem imel področje piramide za gastronomijo pa regionalne razdelitve in tako naprej. V ekipi so bili tudi ekonomisti, celovito smo to obravnavali. Ko je bila strategija narejena, sem jaz še isto leto izdal tudi knjigo *Okusiti Slovenijo*. Ker sem rekel: »Zdaj moramo takoj to aplicirati!« V knjigi je bilo 186 jedi predstavljenih z zgodbami, s fotografijami in z recepti. Pozneje je bila knjiga prevedena tudi v kar nekaj tujih jezikov.

Od kod pa črpate ideje za svoje raznoliko delo?

Malo čez dan, nekaj pa ponoči [smeh]. Mi imamo krasno stroko. Vsi jo imamo. Prednost naše stroke je v tem, da se lahko ukvarjaš z marsičem – res pa je, da se moraš omejiti in skoncentrirati. To je en del odgovora. Drugi del odgovora pa je, da če hočeš uporabljati »računalnik«, ga moraš najprej naložiti z gradivom. To se mi zdi zelo zelo pomembno. Jaz si zmeraj, ko se ene stvari lotim, naredim načrt. Tako, na roko – vizualno, če želite. Najboljše načrte pa sem do sedaj delal na letalih. Najboljše okolje za delo,

za pisanje, je nad oblaki, na primer na čezoceanskem letu. Perfektno [smeh].

Slovensko etnologijo ste vedno vzporejali z razvojem stroke v svetu, v skladu s tem je bilo vaše delo tudi izrazito aplikativno.

Res je. To se je začelo v sedemdesetih letih. Na oddelku smo veliko debatirali, predvsem tisti, ki smo bili v pedagoškem procesu, pa tudi študentje, ravno o tem, kako bo slovenska etnologija vstopila v družbo. Oddelek je takrat, ko se je začel kadrovsko krepiti, začel o tej temi tudi veliko govoriti. Kako etnološko stroko postaviti v javnost? Takrat smo na primer v Brežicah organizirali tisti znameniti posvet Etnologija in sodobna slovenska družba, kjer smo ta vprašanja tudi naslavljali, kako naj bi stroka stopila v aktualno dogajanje. Počasi sem tudi sam pri sebi poskušal raziskovati te smeri, ki so me takrat zanimale na aplikativne načine. Res pa je, da sem tudi veliko razžal naokrog. Moje poglede je recimo močno zaznamoval Evropski seminar za mlade etnologue, ki so ga več kot deset let zapored organizirali na univerzi v Bratislavi. To je bil mednarodni seminar, na katerega so prihajali iz takratne zahodne in vzhodne Evrope, imenoval se je Seminarium etnologicum. Skandinavci so bili že takrat zelo zanimivi. Izvajali so aplikativne študije, delali raziskave za potrebe naročnikov – center za orne naprave na Danskem je delal raziskave za potrebe danskega kmetijstva. Torej ni šlo za popisovanje nekih plugov in ral in za popisovanje neke terminologije, ampak so na podlagi temeljitih raziskav, tudi tistih, ki so nastale na seminarjih, delali študije, ki so bile potem uporabne.

Delu na fakulteti dajete v tem pogledu velik pomen.

Vedno pravim, da je stroka dolžna posredovati znanje in biti hkrati angažirana – fakulteta je tista, ki »voz poriva naprej«. To je dejstvo. Stroka se razvija na fakulteti. Velika odgovornost stroke je tudi, kako je metodološko, se pravi teoretsko in siceršnje raziskovalno, strokovno usmerjena, da študentom, bodočim diplomantom, omogoča zaposlitev – ali pač ne. Nobena fakulteta ni zaposlitveni servis, da se razumemo, to nam mora biti kristalno jasno. Ampak ne sme ti pa biti »pišmeuharsko«, da rečeš, letos je pa diplomiralo toliko in toliko ljudi. Stroka mora s prodornimi in z udarnimi raziskavami družbi pokazati, kaj lahko etnologija in kulturna antropologija omogočata mlademu človeku. Vedno pravim, da je dela ogromno, služb pa ni. Ta veda mi je dan za dnem odpirala nove možnosti, nove poti, nove poglede, v komunikaciji z ljudmi, kjerkoli na tem ljubem svetu.

Kako pa so se tkale niti vaše zaposlitve? Sprva muzej, nato pa ste bili vse bližje predavateljskim vodam, v katerih ste radi še danes.

Prvo službo sem našel v Dolenjskem muzeju v Novem mestu. Tam sem med drugim, ob svojih etnoloških obve-

znostih v muzeju, za nekaj let prevzel tudi vodenje Dolenjske slikarske kolonije. Po delu v Dolenjskem muzeju in pred služenjem vojaškega roka sem šel za eno leto na Inštitut za slovensko narodopisje na SAZU. Od tam sem šel v vojsko. Takrat me je profesor Kremenšek obvestil, da mi bodo poskušali pri njem na fakulteti urediti službo. Tudi potem, ko sem se zaposlil na fakulteti, moram reči, da je bil to pa res nov zagon v mojem življenju.

Kakšni so vaši spomini na leta, ko ste poučevali na fakulteti?

Na profesorska leta imam samo dobre spomine. Samo dobre. Super. Moram reči, da sem jaz z veseljem hodil v službo. Tega sploh nisem jemal kot službo, to je bil del stroke.

Aplikativnost ste spodbujali tudi pri svojih študentih. Menda ste jih peljali na številne terenske vaje po vsej Sloveniji.

Generalno gledano sva s kolegom Vitom Hazlerjem vsak teden organizirala en ali dva kombija, pa smo obredli celotno Slovenijo. Dobila sva se na najinem zbirnem mestu, spila kofe pa za cel semester načrtovala datume za terenske vaje. In seveda sem študentom večkrat pokazal kakšno zadevo, ki sem jo delal mimo svojega pedagoškega dela, da so videli, kako je treba v praksi. Postavili smo tudi izjemno veliko razstav. Ko je bila znamenito podjetje Slovenijales še za Bežigradom, smo mi tam postavljali razstave. »Pletar, torej sem«, in smo postavili pletarsko razstavo, »Lončar, torej sem«, in smo postavili rokodelsko razstavo. Potem smo več kot deset let, vsake dve leti, to je bilo v bistvu dvajset let, delali bienalne razstave domače in umetnostne obrti v Slovenj Gradcu in tako naprej. V seminarju sem razložil, kaj so trendi, potem je pa vsak od študentov napisal koncept, kako si on to razstavo predstavlja, potem pa smo iz vseh teh konceptov nekaj dobrega izbrali.

Pri svojem delu ves čas kombinirate različne pristope in metode. Omenili ste, da kot etnolog delujete po principu, da je »vsak dan teren«. Skladno s tem prepričanjem vsak dan pišete tudi terenski dnevnik in zapiske, ki pričajo o vašem delu.

Ko sem prišel delat v Dolenjski muzej, je bil tam direktor profesor Janko Jarc. Bil je zgodovinar, izjemno načitan človek, ogromno je vedel zlasti o Dolenjski. Rekel mi je: »Vi ste še mlad, dajte delat to, kar meni v življenju ni uspelo.« Pa sem rekel: »Kaj pa je to?« Rekel je: »Vsak dan si vse zapišite, kaj ste delali.« Meni se je ta ideja zdela perfektna; dejansko sem si vsak dan vse zapisal, tako da imam eno omaro teh dnevnikov, ki še nastajajo – in upam, da bodo še nekaj časa. Enkrat bom mogoče napisal kaj o tem. Za vsak dan imam eno stran, da točno vem, kaj se je takrat dogajalo, se pravi strokovno in zasebno.

So terenski zapisi vaš edini način dokumentiranja življenjskih slogov?

Seveda ne. Naša stroka ima to srečo, da mora pri dokumentiranju življenjskih slogov kombinirati različne izrazne načine. Je pa seveda zelo važno, kdaj se odločiš za ilustracijo, kdaj za barvno ali črno-belo fotografijo, kdaj se odločiš za video, kdaj se odločiš za dramo – zakaj pa ne!

Pri vašem delu vas ves čas spremlja tudi fotografija.

Fotografija je del mojega rokopisa. Fotografije nisem nikoli razumel le kot ilustracije. Tisto, kar nisem mogel izraziti z besedo, sem izrazil s fotografijo. Fotografija je krasna zadeva, sedaj ko imamo skener, pa sploh (smeh)! Zbirka je kar bogata. Imam 25.000 diapozitivov, digitalnih fotografij pa niti ne vem, koliko. Imam pa vse urejene in to sproti delam. Če delaš sproti, ti to vzame pol ure na dan. V svojo sistematiko potem »šibam noter« določene motive.

Katerih motivov imate največ?

Zelo veliko imam recimo grafitov. To je ena od tem, ki me zelo zanima. Trenutno je na tem ustvarjalnem področju v Sloveniji velika kriza. Leta 1991, ko sem šel predavat v Argentino, sem imel eno od predavanj tudi Osamosvajanje Slovenije na zidu. Ker sem osamosvojitveni proces zelo dobro dokumentiral.

Glede na to, da letos praznujemo 80-letnico Oddelka, naju za konec zanima, kako se vi spomnite priprav na 40-letnico, h kateri ste sami veliko prispevali?

Takrat smo rekli: »Filozofska fakulteta mora čutiti, da je Oddelek za etnologijo prisoten.« Imeli smo samo knjižnico in en kabinet. Pozneje smo dobili v souporabo z arheologi še eno predavalnico. Ob 40-letnici smo v avli Filozofske fakultete pripravili sejem, Ljubljanske tržnice so nam dale zastoj dale stojnice in nam jih tudi pripeljale. Študenti in študentke so iz svojih okolij pripeljali razne dobrote – suhe mesnine, enolončnice, različne pogače; v dobre pol ure smo vse prodali. Pripravili smo tudi simpozij, razstavo in pa seveda brucevanje. Etnologe se je takrat močno čutilo, televizija je celo posnela posebno oddajo. Dogodek smo sistematično načrtovali. Res pa je, da nas je profesor Kremenšek k temu ves čas spodbujal.

Najlepša hvala, da ste si vzeli čas za pogovor.

Z veseljem.